

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
NA LATA 2016-2019**

GMINA WAGANIEC

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	4
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE (Z UWZGLĘDNIENIEM ZAPISÓW USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI Z DNIA 23 LIPCA 2003 R.).....	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	13
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	32
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ (ANALIZA SWOT).....	54
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	56
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY WAGANIEC	59
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	60
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	61

1. WSTĘP

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003, Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) nakłada na gminy obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Mówi o tym artykuł 87 ustawy. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców.

Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały, gminny program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej. Będzie służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, m.in. poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Z realizacji programu wójt co dwa lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Waganiec są przepisy wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Ustawa ta wprowadziła obowiązek sporządzania przez gminy gminnych programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87 wymienionej ustawy, prezydent, burmistrz lub wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. Gminny program opieki nad zabytkami jest uchwalany przez Radę Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określiła główne cele gminnych programów opieki nad zabytkami, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem uzupełniającym w systemie planowania. Wyznacza cele i określa instrumentarium służące do ich osiągnięcia.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE (Z UWZGLĘDNIENIEM ZAPISÓW USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI Z DNIA 23 LIPCA 2003 R.)

3.1 Obowiązek sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami

Obowiązek sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami określa zapis art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

W myśl art. 87 tej ustawy:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu w szczególności:
  - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
  - 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
  - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
  - 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
  - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
  - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
  - 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3.2 Definicje

Z uwagi na konieczność precyzyjnego odnoszenia się w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami do zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), przyjęto za ustawą następujące definicje:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

3.3 Sposoby opieki nad zabytkami w świetle przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Według zapisów art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 ustawy opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W myśl art. 6 ustawy ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome, będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome, będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tj. Dz. U. z 2012 r., poz. 642 ze zm.),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 6 ustawy mówi również, iż ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W ustawie znajdują się zapisy precyzujące formy ochrony zabytków. Art. 7 ustawy stanowi, iż formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

3.4 Opieka nad zabytkami jako zadanie własne gminy

Obowiązki jednostek samorządowych określają zarówno przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), jak również ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2013 r., poz. 594 ze zm.).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa obowiązki oraz kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Obowiązki są określone m.in. w art. 22, pkt. 4 narzucającym obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków, art. 87 regulującym sporządzenie na okres czteroletni gminnych programów opieki nad zabytkami oraz w art. 18 i 19 nakazujących uwzględnianie zapisów tych programów przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania.

Ponadto w nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., do art. 19 dodano ust. 1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu

publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchomości, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Dodatkowo w artykułach 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawarte są szczegółowe określenia obowiązków samorządu dla objętych ochroną zabytków, które są własnością gminy lub są w jej posiadaniu.

Dodatkowo art. 81 i 82 regulują możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Na podstawie art. 96 istnieje także możliwość, iż wojewoda na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa.

W ustawie o samorządzie gminnym, w rozdziale 2, określone są zadania odnoszące się wprost lub pośrednio do ochrony zabytków. Art. 6. 1. mówi, iż do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, co za tym idzie również opieka nad zabytkami. Art. 7. 1. doprecyzowuje, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, co może się przekładać na działania związane z opieką nad zabytkami w kontekście: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych placówek upowszechniania kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy i współpracy z organizacjami pozarządowymi.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Waganiec jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach:

- **Tezy do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami**

W Tezach do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajduje się szereg zapisów mających istotny wpływ na niniejszy dokument. Należą do nich zapisy określające cele programu i zasady ochrony konserwatorskiej.

We wstępie do Tez określono główne cele programu, którymi są wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. Celem jest także stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- 1) zasady *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
- 2) zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- 3) zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych);
- 4) zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- 5) zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
- 6) zasady odwracalności metod i materiałów;
- 7) zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów - restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych – codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń.

W rozdziale 2 „Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami” zagadnienia zostały opisane w sposób określający po pierwsze cel, a następnie kierunki działania. Dotyczy to w szczególności stanu zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych, stanu zabytków techniki, pomników historii, obiektów z Listy Dziedzictwa Światowego UNESCO (dla tych tematów wspólnym jest utworzenie krajowej ewidencji w systemie cyfrowym oraz monitoring stanu i sposobów wykorzystania), stanu służb konserwatorskich, stanu opieki nad zabytkami i wreszcie stanu uregulowań prawnych.

Rozdział 3 „Działania o charakterze systemowym” mówi o powiązaniu ochrony zabytków z polityką ekologiczną, dotyczącą ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa oraz o wypracowaniu strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzeniu jej do polityk sektorowych.

W rozdziale 4 „System finansowania” omówione są aspekty stworzenia sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

W kolejnym, rozdziale 5 „Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania” omówione jest dokumentowanie poprzez tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach oraz stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji; wypracowanie spójnego systemu dokumentowania badań, stanu zachowania oraz określania i certyfikacji wartości zabytkowych, wspólnego dla wszystkich typów zabytków; monitorowanie - poprzez gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa oraz ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.

Rozdział 6 „Kształcenie i edukacja” porusza fundamentalne zagadnienie stałej pracy nad wzrostem świadomości, dotyczącym wartości dziedzictwa kulturowego i jego ochrony w życiu i prawidłowym funkcjonowaniu społeczeństwa.

W rozdziale 7 „Współpraca międzynarodowa” opisane są zagadnienia mające na celu wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.

- **Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004–2013 z perspektywą do roku 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r. oraz jej uzupełnienie do roku 2020 jest rządowym dokumentem stanowiącym podstawę dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. W ramach strategii określono misję, którą jest: zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

Na podstawie diagnozy w Strategii wyodrębniono pięć strategicznych obszarów kultury, dla których sformułowano Narodowe Programy Kultury, będące podstawowymi narzędziami wdrażania strategii. W odniesieniu do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określono Narodowy Program Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego. W jego ramach przyjęto następujące priorytety:

1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe. W ramach niniejszego priorytetu przyjęte zostały działania mające na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także

wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadaniem dziedzictwem kulturowym.

2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020 z 2005 r. wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest PO „Dziedzictwo kulturowe” (punkt 10.2.). W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych.

Podstawowym celem priorytetu nr 1 jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Priorytet nr 2 dotyczy przede wszystkim zadań związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Waganiec jest zbieżny z głównymi zadaniami Programu Operacyjnego nr 9 „Dziedzictwo kulturowe”, do których należy intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych, poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego), kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne, zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,

zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego. Główne założenia Strategii dokumentu, wytyczające kierunki przy tworzeniu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami to m.in. działania zmierzające do aktywnego zarządzania zasobami materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez poprawę stanu zabytków, zwiększenie ich dostępności dla turystów, inwestorów, mieszkańców, min. poprzez adaptacje, zwiększenie atrakcyjności regionów poprzez wykorzystanie przez nie wartości wynikających z lokalnego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz edukacja i wdrażanie metod nowoczesnego administrowania związane z ochroną i zachowaniem zabytków.

Beneficjentami Programu mogą być m.in. samorządowe instytucje kultury i jednostki samorządu terytorialnego. Zadania Programu będą realizowane poprzez:

- Priorytet 1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych, realizowany bez udziału środków europejskich, dotyczący bezpośrednio:
  - rewitalizacji historycznych obszarów miejskich;
  - ochrony i zachowania krajobrazu kulturowego wsi;
  - rewitalizacji, rewaloryzacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele inne niż kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych, parków i ogrodów;
  - rewaloryzacji i konserwacji zabytków budownictwa drewnianego;
  - rewaloryzacji zabytkowych cmentarzy oraz renowacji, ochronie i zachowaniu miejsc pamięci i martyrologii w kraju i za granicą;
  - prowadzenia badań archeologicznych i zabezpieczenia zabytków archeologicznych;
  - konserwacji zabytków ruchomych (niewchodzących w skład zasobów muzealnych), w tym w szczególności wystroju i historycznego wyposażenia kościołów w kraju i zagranicą;
  - dokumentowania zabytków (w tym badania naukowe i inwentaryzacja)w kraju i za granicą;

- zabezpieczenia przed skutkami klęsk żywiołowych, zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem zagranicę zabytków ruchomych i nieruchomych;
- ochrony zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.
- **Priorytet 2. Rozwój i konserwacja kolekcji muzealnych, realizowany bez udziału środków europejskich, dotyczący bezpośrednio:**
  - zakupu dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych;
  - zakupu starodruków i archiwaliów;
  - konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych w kraju i za granicą;
  - wspierania muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych;
  - dofinansowania wykonania kopii starodruków i inkunabułów.

• **Narodowy program kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004–2013 i Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Kultury i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego**

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” wynika z Narodowego Planu Rozwoju (uchwalonego Ustawą z dn.20.04.2004r. Dz. U. z 2004 r. nr 116, poz. 1206). Służy on do wdrażania Narodowej Strategii rozwoju Kultury w sferze dotyczącej opieki nad zabytkami. Jako uzupełnienie tych dokumentów, funkcjonuje również Sektorowy Program Operacyjny „Rozwój kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego” przyjęty przez rząd we wrześniu 2005 r.

Za cel strategiczny programu operacyjnego przyjęto tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności i znaczenia kultury, jako czynnika rozwoju społeczno-ekonomicznego. Cel ten będzie realizowany między innymi poprzez realizację priorytetów w zakresie ochrony i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym, budowę i rozbudowę infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym, rozwój infrastruktury kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym oraz renowację i konserwację zabytków ruchomych.

W kontekście Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Waganiec najbardziej istotne jest ostatnie z wymienionych działań. Działanie ukierunkowane jest na projekty z zakresu ochrony ruchomych obiektów

dziedzictwa kulturowego o znaczeniu międzynarodowym, ogólnokrajowym i ponadregionalnym. Celem realizacji działania jest zachowanie dla przyszłych pokoleń ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego poprzez renowację, konserwację, a także zabezpieczenie przed zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem poza granice kraju. W ramach działania do realizacji przewiduje się projekty infrastrukturalne o wartości powyżej 100 tys. euro. Wśród kwalifikujących się projektów są między innymi konserwacja i digitalizacja muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych; konserwacja innych zabytków ruchomych (niewchodzących w skład zasobów muzealnych), w tym w szczególności wystroju i historycznego wyposażenia kościołów; wspieranie rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych; zabezpieczenie przed skutkami klęsk żywiołowych, zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem zagranicę zabytków ruchomych i nieruchomych; tworzenie kompleksowych systemów informacji zabezpieczeń przed nielegalnym wywozem dzieł sztuki przez granice oraz zabezpieczenie zabytków ruchomych przed kradzieżą i zniszczeniem.

Beneficjentami Programu mogą być między innymi jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia, organizacje pozarządowe działające na zasadzie non-profit, kościoły i związki wyznaniowe oraz archiwa.

4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Waganiec wykazuje zgodność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

- **Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020**
„Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, a przyjętym przez Sejmik Województwa w dniu 21 października 2013 r. Dokument ten określa uwarunkowania, cele i kierunki

rozwoju województwa. Ustalenia te mają wpływ na zachowanie i poprawę jakości dziedzictwa kulturowego. Związane są bezpośrednio z kwestią budowania tożsamości i marki regionalnej.

W dokumencie zdiagnozowano następujące problemy związane z celem strategicznym „Tożsamość i dziedzictwo”:

- nierozpoznawalność województwa kujawsko-pomorskiego na zewnątrz;
- brak chęci i potrzeby mieszkańców województwa do utożsamiania się z regionem, brak idei patriotyzmu lokalnego.

Strategia wskazuje na konieczność identyfikacji walorów wspólnych regionu w celu budowania lokalnej tożsamości. Wśród takich czynników wymienia m.in. wspólne dziedzictwo materialne i niematerialne województwa kujawsko-pomorskiego oraz kulturę regionalną (tradycję wiejską, ginące zawody, cuda architektury i przyrody, kolekcje, zbiory muzealne, skanseny), które wymagają poprawy dostępności, jakości ekspozycji oraz formy prezentacji i promocji. W dokumencie zdiagnozowano potrzebę waloryzacji obiektów materialnych dziedzictwa kulturowego i oszacowanie ich wartości oraz wsparcia inicjatyw umożliwiających atrakcyjny, interaktywny, oryginalny, wielozmysłowy kontakt z dziedzictwem regionu.

Przedstawione założenia celu strategicznego „Tożsamość i dziedzictwo” będą zrealizowane za pomocą następujących kierunków działań:

1. budowa tożsamości regionalnej województwa;
2. zachowanie oraz promocja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu;
3. wsparcie działań ratowniczych środowiska kulturowego województwa;
4. rozwój oferty kulturalnej o znaczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym;
5. promocja marki województwa.

• **Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020**

W Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 zawarto opisy strategii dotyczącej wkładu w realizację unijnej strategii na rzecz inteligentnego, zrównoważonego wzrostu

sprzyjającego włączeniu społecznemu oraz do osiągnięcia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. Jeden z opisów dotyczy kultury oraz dziedzictwa regionalnego i traktuje o potrzebie finansowania takich instytucji, jak muzea, biblioteki czy galerie po to, by mogły one w pełni realizować powierzoną im misję publiczną. W opisie zwrócono uwagę na to, że mimo znajdujących się na terenie województwa obiektów zabytkowych podlegających ochronie, np. obiektów architektury sakralnej, rezydencjonalnej, zamków, zespołów miejskich, zieleni zabytkowej, infrastruktury wojskowej i stanowisk archeologicznych, region ów odnotowuje jeden z najmniejszych w skali kraju udział wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego. W związku z tym wyznaczono następujące wyzwania i potrzeby:

- zachowanie dziedzictwa materialnego;
- zachowanie dziedzictwa niematerialnego;
- kultywowanie tradycji regionalnych;
- wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego.

Działania te mają być realizowane w ramach osi priorytetowej 4 „Region przyjazny środowisku”, w której zawiera się priorytet inwestycyjny 6.3 „Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego”. Celem owego priorytetu jest zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych oraz ich zachowanie po to, by zwiększyć konkurencyjność regionu i wpłynąć na rozwój społeczno-gospodarczy. Wymieniono następujące planowane przedsięwzięcia:

- wsparcie projektów infrastrukturalnych realizowanych w instytucjach kultury, bibliotekach, archiwach, muzeach, obiektach i obszarach zabytkowych oraz w obszarach przemysłowych o wartości historycznej;
- konserwacja zabytków ruchomych i materiałów archiwalnych;
- wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych na temat walorów środowiskowych i kulturowych pod kątem komercyjnego wykorzystania dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu.

Beneficjentami mogącymi skorzystać ze wsparcia w tym działaniu są m.in. jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia, jednostki organizacyjne posiadające osobowość prawną, państwowe jednostki

organizacyjne, organizacje pozarządowe oraz inne podmioty posiadające osobowość prawną i przedsiębiorcy.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego (czerwiec 2003 r.)**

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest kontynuacją prac planistycznych rozpoczętych opracowaniem strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego. Został uchwalony przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego uchwałą nr IX/135/03 w dniu 26 czerwca 2003 r.

W planie zagospodarowania przestrzennego zwrócono uwagę na znaczące bogactwo materialne dziedzictwa kulturowego, którym charakteryzuje się województwo kujawsko-pomorskie. Wymieniono następujące obiekty pozostające pod ochroną konserwatorską:

- obiekty budownictwa i architektury w liczbie 23145, w tym obiekty architektury mieszkalnej, sakralnej, budownictwa obronnego, obiekty użyteczności publicznej i zabudowy przemysłowej;
- cmentarze w liczbie 1752;
- zabytkową zielen w liczbie ok. 1200 obiektów;
- zabytków archeologicznych w liczbie 41 425.

Zidentyfikowane dziedzictwo kulturowe stanowi dla województwa znaczny potencjał stwarzający szanse dla rozwoju społeczno-gospodarczego, zwłaszcza rozwoju turystyki i wzmocnienia tożsamości regionalnej.

Ochrona dziedzictwa kulturowego jednostek osadniczych województwa realizowana będzie poprzez następujące działania:

- rewaloryzację zabytkowych układów urbanistycznych o dużym znaczeniu kulturowym i historycznym;
- ochronę zasobów kulturowych miast poprzez eliminację ruchu samochodowego z ich zabytkowych centrów;
- konserwację oraz szerokie turystyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego ruin zamków.

- **Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego**

Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego została przyjęta przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego uchwałą nr XXV/303/04 z dnia 31 sierpnia 2004 r.

Celem nadrzędnym Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego jest podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej województwa.

Jednym z celów strategicznych jest zwiększenie ruchu turystycznego; został on rozpisany na kilka celów operacyjnych, w tym:

- dbałość o zasoby środowiska kulturowego i przyrodniczego – cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację przypisanych zadań, w tym renowację zasobów dziedzictwa kulturowego o szczególnym znaczeniu dla turystyki;
- rozwój produktu turystycznego województwa – cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację przypisanych zadań, w tym wzmacnianie funkcji kulturalnej miast oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla zwiększenia ruchu krajoznawczego.

- **Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2013-2016**

W ramach prac nad wojewódzkim programem opieki nad zabytkami na lata 2013-2016 sformułowano cel nadrzędny: „Utrzymanie różnorodności kulturowej województwa jako świadectwa historii regionu oraz potencjału dla rozwoju gospodarczego”. Na cel ten składają się cele szczegółowe obejmujące szereg działań bezpośrednio dotyczących opieki nad zabytkami na poziomie gminy:

- **Cel I. Zachowanie dziedzictwa materialnego**

1 kierunek działań: ochrona ustawowa

- wspieranie starań o nadanie tytułu pomnika historii obiektom będącym w fazie wstępnej procedury;
- wspieranie działań samorządów lokalnych zmierzających do nadania kolejnym obiektom statusu pomnika historii;
- wspieranie prac zmierzających do powoływania nowych parków kulturowych;

- wspieranie działań zmierzających do poszerzania listy obiektów, wpisanych do rejestru zabytków, na przykład poprzez odpowiednie wymogi konkursowe;
- propagowanie i wspieranie prac przy aktualizacji i uzupełnianiu wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

2 kierunek działań: prace konserwatorskie i restauratorskie

- kontynuacja współfinansowania prac konserwatorsko-restauratorskich, rewitalizacyjnych i ratunkowych przy obiektach nieruchomościach i ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, oraz doskonalenie zasad przyznawania dotacji;
- kontynuacja rozpoczętych prac remontowych, konserwatorskich i adaptacyjnych obiektów zabytkowych, będących własnością Samorządu Województwa;
- kontynuacja wsparcia nowych inicjatyw zmierzających do ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego oraz rozwój infrastruktury obiektów istniejących;
- wspomaganie działań rewaloryzacyjnych i rewitalizacyjnych zdegradowanych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym;
- wspomaganie działań konserwatorsko-restauracyjnych przy zabytkowych układach urbanistycznych i ruralistycznych.

3 kierunek działań: edukacja

- wspomaganie organizacji szkoleń i wykładów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- wspomaganie organizacji konkursów o charakterze edukacyjnym;
- nagradzanie działań przyczyniających się do zachowania bądź przywracania historycznych wartości zasobów dziedzictwa kulturowego województwa.

4 kierunek działań: ład przestrzenny

- wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do identyfikacji zachowanych najcenniejszych krajobrazów kulturowych województwa;
- wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji

obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc.

5 kierunek działań: dokumentacja i popularyzacja

- współfinansowanie prac badawczych i dokumentacyjnych obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków jako integralnej części procesów konserwatorskich; z uwzględnieniem faktu, iż działania na poziomie dokumentacyjnym poprzedzają proces prac konserwatorskich i budowlanych, stanowiąc niejednokrotnie poważne obciążenie finansowe dla beneficjenta. W przypadku badań archeologicznych dokumentacja stanowi jedyną formę ochrony stanowisk, które po eksploracji przestają istnieć fizycznie.

Na szczególną uwagę zasługiwać powinny:

- badania architektoniczne,
- badania na obecność polichromii,
- dokumentacja rysunkowo-pomiarowa,
- opracowania monograficzne i studialne,
- projekty architektoniczne związane z adaptacją obiektów i obszarów zabytkowych,
- dokumentowanie działalności antropogennej w oparciu o badania archeologiczne.

• **Cel II. Zachowanie dziedzictwa niematerialnego**

1 kierunek działań: ochrona

- wspieranie działań zmierzających do ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury województwa.

2 kierunek działań: edukacja

- wspieranie działań edukacyjnych w zakresie znaczenia, wartości ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury województwa;

- wspomaganie działań w obszarze digitalizacji najcenniejszych zasobów folkloru słownego i ich udostępniania;

- wspieranie konkursów związanych z kulturą niematerialną regionu.

3 kierunek działań: zachowanie

- aktywizacja środowisk lokalnych poprzez przywracanie dawnych praktyk tanecznych i muzycznych;

- wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”.

4 kierunek działań: dokumentacja i badania

- wspieranie badań i tworzenie dokumentacji dotyczącej zjawisk z zakresu dziedzictwa niematerialnego, w szczególności tradycyjnych zwyczajów ludowych, regionalnej muzyki i tańca oraz folkloru słownego.

- **Cel III. Kultywowanie tradycji regionalnych**

1 kierunek działań: rekonstrukcja, konserwacja i zabezpieczenie

- wspomaganie działań z zakresu rekonstrukcji, konserwacji i zabezpieczenia zabytkowych strojów i rekwizytów, służących do kultywowania zwyczajów ludowych na terenie województwa.

2 kierunek działań: dokumentacja

- wspieranie przedsięwzięć zmierzających do dokumentowania zjawisk i zwyczajów ludowych, ze względu na ich wyjątkową wartość dla budowania tożsamości regionalnej oraz unikatowość w skali ogólnopolskiej.

3 kierunek działań: edukacja i popularyzacja

- wspomaganie organizacji konkursów dotyczących tradycji w celu jej popularyzacji;
- wspomaganie realizacji zajęć edukacyjnych prowadzonych w gwarze lokalnej w wybranych przedszkolach i szkołach na terenie województwa;
- wspieranie przedsięwzięć mających na celu tworzenie skansenów;
- wspomaganie tworzenia digitalizacji najcenniejszych zasobów folkloru słownego i ich udostępniania;
- aktywizacja środowisk poprzez organizowanie warsztatów nauki rękodzieła, budownictwa instrumentów czy nauki gry na instrumentach tradycyjnych;
- wspieranie zajęć z twórcami i rzemieślnikami, dotyczących przekazywania ich umiejętności.

4 kierunek działań: pielęgnacja tradycji

- propagowanie idei organizacji konkursów architektonicznych na obiekty nowe, wprowadzane w tkankę historyczną lub projekty adaptacji obiektów zabytkowych;
- wspieranie i promocja twórczości ludowej;

- wspomaganie działań zmierzających do realizacji projektów ukierunkowanych na promocję tradycji lokalnych.

• **Cel IV. Wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego**

1 kierunek działań: popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony

- wspieranie organizacji konkursów dla dzieci i młodzieży z zakresu ochrony dóbr kultury;

- wspieranie w oparciu o istniejące mechanizmy (m.in stypendia, granty, otwarte konkurs ofert w ramach pożytku publicznego) działań popularyzatorskich, edukacyjnych i naukowych związanych z opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego, takie jak:

- opracowania syntetyczne i monograficzne dotyczących dziedzictwa kulturowego województwa w jego wymiarze materialnym i niematerialnym,

- przewodniki, vademeca, informatory,

- materiały informacyjne i promocyjne związane z obiektami objętymi ochroną prawną, wspieranie w ramach istniejących regulacji prawnych wydawnictw związanych z dziedzictwem kulturowym (wydawnictwa książkowe, audiobooki, materiały filmowe i inne) ze zbiorów własnych instytucji z terenu województwa;

- wspieranie działań podnoszących świadomość społeczną w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym:

- szkoleń, prelekcji, spotkań, publikacji propagujących ideę parków kulturowych,

- szkoleń, prelekcji, spotkań, publikacji propagujących pozytywne wzorce i rozwiązania z dziedziny ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym z obszaru kraju i Europy, celem promocji dobrych praktyk w tym zakresie;

- wspieranie działań służących propagowaniu dziedzictwa kulturowego regionu poprzez środki przekazu elektronicznego i massmedia, w tym:

- rozwój stron internetowych, związanych z problematyką dziedzictwa kulturowego regionu, administrowanych przez Samorząd Województwa,

- digitalizację i upowszechnianie poprzez sieć www. materialnych i niematerialnych zasobów kulturowych regionu,

- tworzenie materiałów multimedialnych, filmowych i radiowych.

2 kierunek działań: edukacja

- kontynuowanie działań zapoczątkowanych w latach poprzednich, związanych z konkursami wiedzy o regionie i zabytkach regionu;
- generowanie współpracy różnych podmiotów do tworzenia interdyscyplinarnego zaplecza działań edukacyjnych.

• **Cel V. Wzrost konkurencyjności regionu**

1 kierunek działań: ochrona

- generowanie współpracy różnych podmiotów dla tworzenia kompleksowych opracowań ochrony i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego, możliwych do adaptacji w działaniach turystycznych i popularyzatorskich.

2 kierunek działań: promocja

- kontynuacja działań Samorządu Województwa w zakresie imprez i wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe regionu;
- udział w targach turystycznych krajowych i zagranicznych;
- wspomaganie przedsięwzięć promujących najcenniejsze dla województwa obiekty o wartościach kulturowych, istniejące szlaki kulturowe czy markowe produkty turystyczne związane z dziedzictwem kulturowym;
- współpraca przy tworzeniu publikacji promujących dziedzictwo kulturowe województwa;
- wspieranie mechanizmów umożliwiających działania związane z promocją lokalnego dziedzictwa kulturowego poprzez wydarzenia i imprezy kulturalne, formy widowiskowe i rekonstrukcyjne. Wśród nich:
  - zakup lub wytwarzanie strojów, eksponatów, rekwizytów dla potrzeb grup kultywujących miejscowe tradycje, sztukę, obrzędowość, zwyczaje lub rekonstruujących wydarzenia historyczne związane z regionem,
  - tworzenie infrastruktury czasowej lub trwałej dla potrzeb wydarzeń i imprez kulturalnych,
  - zakup lub wytwarzanie niezbędnych rekwizytów, narzędzi, eksponatów związanych z utrzymaniem, kultywowaniem bądź wskrzeszaniem tradycyjnych zawodów i rzemiosł;

- popularyzacja obiektów o statusie pomnika historii;
- popularyzacja powołanych parków kulturowych.

3 kierunek działań: edukacja

- wsparcie przy organizacji prelekcji, spotkań, publikacji związanych z ukazaniem możliwości rozwoju małego biznesu, wraz z rozwojem infrastruktury, w powiązaniu z obszarami o walorach kulturowych;
- miejsca noclegowe, mała gastronomia, wypożyczalnie sprzętu turystycznego, usługi przewodników itp.;
- upowszechnianie informacji na temat dostępnych stypendiów, grantów i innych form wsparcia działań poza-konserwatorskich, związanych z opieką, ochroną, edukacją i popularyzacją dziedzictwa kulturowego regionu.

4 kierunek działań: zagospodarowanie

- wspieranie rozwoju turystyki bazującej na kulturowym dziedzictwie regionu;
- wspomaganie tworzenia tras turystycznych i produktów turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa, łączących elementy materialne i niematerialne;
- wspomaganie działań w zakresie kompleksowego zagospodarowania istniejących szlaków kulturowych, zarówno tych o znaczeniu międzynarodowym, jak i regionalnym;
- wspieranie i kształtowanie rozwoju turystyki kulturowej o charakterze religijnym, sentymentalnym czy tematycznym;
- wykorzystanie tożsamości kulturowej regionu jako czynnika marketingowego.

- **Strategia Rozwoju Powiatu Aleksandrowskiego na lata 2011-2020**

Zgodnie z treścią planu, turystyka i zabytki są istotnymi elementami gospodarczej sfery powiatu. Wynika to z naturalnych warunków i dużej ilości cennych obiektów zabytkowych, do których należą:

- zabudowa uzdrowiskowa miasta Ciechocinek z jedyną w Europie XIX-wieczną fabryką soli oraz trzema tężniami i fontanną „Grzyb”;

- zabudowa miasta Aleksandrów Kujawski z budynkiem dworcowym z XIX w., pałacem Trojanowskich z końca XIX w. i kościołem parafialnym;
- zabudowa miasta Nieszawa z kościołem farnym z XV w., kościołem franciszkanów z XVIII w. oraz ratuszem miejskim z XIX w.

Cel strategiczny zawarty w dokumencie ma za zadanie zwiększyć rozpoznawalność powiatu na arenie krajowej, podnieść standardy obsługi przebywających tu turystów oraz podwyższać jakość obsługi ruchu turystycznego. Realizowany jest on m.in. poprzez cel operacyjny „Intensyfikacja działalności kulturalnej, zachowanie tradycji lokalnych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego”, który wytycza następujące zadania:

- Kształtowanie i zaspakajanie potrzeb kulturalnych wśród społeczeństwa lokalnego poprzez tworzenie warunków dla jej funkcjonowania i rozwoju oraz poprawę dostępności; opis: Położenie nacisku na rozwój działalności kinowej oraz oferty kulturalnej Centrów Kultury. Organizacja wystaw, spotkań autorskich lub inicjowanie wspólnych wyjazdów do teatru lub opery. Szkolenie i doskonalenie instruktorów oraz organizatorów i animatorów kultury w powiecie.
- Współpraca z mediami lokalnymi i regionalnymi w celu prezentacji walorów naturalnych i kulturalnych Powiatu; opis: Przygotowanie audycji lub reportaży promujących powiat z udziałem miejscowych artystów lub liderów. Współpraca ze sławnymi osobistościami związanymi lub wywodzącymi się z powiatu na rzecz aktywnej jego promocji.
- Opracowanie i wdrażanie Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Aleksandrowskiego; opis: Program ma na celu w szczególności: włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych Powiatu, uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, popularyzację ochrony zabytków w szkołach i poza szkołami
- Upowszechnianie i promocja twórczości lokalnych artystów ludowych; opis: Położenie nacisku na promocję zawodów ginących w zakresie rękodzieła i pamiątkarstwa. Wprowadzanie ich do skansenów i gospodarstwach prywatnych (agroturystycznych). Organizowanie warsztatów dla dzieci,

młodzieży i osób starszych w celu przekazywania cennych umiejętności i zagospodarowania wolnego czasu.

- Wspieranie i ochrona niematerialnego dziedzictwa kultury; opis: Głównie poprzez organizowanie wystaw, festiwali, imprez artystycznych, konkursów, konferencji, wspieranie publikacji naukowych i popularyzatorskich o historii i kulturze Powiatu. Spotkania integracyjno – edukacyjne połączone z wymianą doświadczeń między organizacjami zajmującymi się pielęgnacją tradycji i ochroną dziedzictwa kulturowego.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Waganiec wykazuje zgodność z celami wszystkich gminnych dokumentów strategicznych:

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Waganiec (uwarunkowania i kierunki rozwoju; Włocławek 2011-2012 r.)**

Duży zakres działań wymienionych w dokumencie został osadzony w gospodarce przestrzennej. Część z nich dotyczy stanu dziedzictwa kulturowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej.

W granicach administracyjnych gminy Waganiec znajdują się obiekty nieruchome oraz zasoby dziedzictwa kulturowego podlegające ochronie na podstawie art. 7 Ustawy z dnia 2 lipca 2003r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 poz. 1568 ze zmianami), które są wpisane do rejestru zabytków, Gminnej Ewidencji Zabytków i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków oraz obiekty nieruchome zlokalizowane w trakcie badań powierzchniowych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) – wpisane do Gminnego Rejestru Zabytków oraz w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

Na terenie gminy Waganiec do Gminnej Ewidencji Zabytków i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków wpisany jest jeden układ ruralistyczny wsi – tj. wieś Waganiec, granice strefy ochrony konserwatorskiej stanowią granice administracyjne wsi Waganiec i podlegają ochronie na podstawie art. 6 ust. 1, pkt 1, lit. b. ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 ,poz. 1568 ze zmianami).

Za główny kierunek kształtowania polityki w zakresie dziedzictwa kulturowego uważa się ochronę konserwatorską obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

Zasada ochrony zabytków nieruchomych wpisanych do w Gminnej Ewidencji Zabytków i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków nakłada następujące wymagania:

- utrzymanie historycznej formy architektonicznej obiektu (gabaryt, forma dachu i rodzaj pokrycia, kompozycja i wystrój elewacji, forma stolarki okiennej i drzwiowej);
- zapewnienie zachowania walorów funkcjonalnych i użytkowych obiektu;
- zagospodarowanie na nowe funkcje przy utrzymaniu walorów zabytkowych;
- opracowanie dokumentacji konserwatorskiej obiektu w przypadku jego rozbiórki;
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi dotyczącymi ochrony zabytków.

W odniesieniu do krajobrazu kulturowego parków i cmentarzy należy ochroną objąć kompozycję przestrzenną, elementy małej architektury, zespoły zorganizowanej zieleni utrwalonej w krajobrazie kulturowym w postaci alei przydrożnej, drzewostanu. Zakazuje się realizacji inwestycji mogących wpłynąć negatywnie na krajobraz kulturowy, w tym: wycinki drzew zabytkowego drzewostanu (w wyjątkiem uzasadnionej i uzgodnionej z konserwatorem zabytków – potrzebie).

Zasada ochrony udokumentowanych stanowisk archeologicznych wiąże się z następującymi wymaganiami:

- w przypadku prowadzenia inwestycji w obrębie stanowisk archeologicznych istnieje konieczność zapewnienia inwestorskiego nadzoru archeologicznego lub wyprzedzających badań wykopaliskowych, zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi dotyczącymi ochrony zabytków;
- ww. nadzór i badania wymagają uprzedniego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków w formie decyzji administracyjnej, zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi dotyczącymi ochrony zabytków;

- w przypadku odkrycia na terenie objętym sporządzaniem niniejszego planu w trakcie prac ziemnych nieujawnionych reliktyw kultury materialnej, należy wstrzymać prace, a teren winien być udostępniony do inwestorskich badań archeologicznych, zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi dotyczącymi ochrony zabytków.

Zasada ochrony w obszarze układu ruralistycznego wsi Waganiec wiąże się z następującymi wymaganiami:

- trwałe zachowanie i rewaloryzacja historycznego układu przestrzennego we wszystkich jego elementach;
- usunięcie lub przebudowa obiektów kolidujących z historycznym układem i lokalną architekturą;
- dostosowanie nowych obiektów do historycznej kompozycji przestrzennej i historycznej architektury,
- opracowanie rozwiązań inwestycyjnych na podstawie zaleceń konserwatorskich, zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi dotyczącymi ochrony zabytków.

• **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Waganiec**

Gmina Waganiec posiada opracowany miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów wielofunkcyjnych i budownictwa mieszkaniowego we wsiach Zbrachlin Nowy, Wójtówka, Zbrachlin Wieś i Michalin, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego we wsi Michalin w zakresie lokalizacji kopalni żwiru na działce nr 46/1 i miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu na działce nr 20/4 we wsi Zbrachlin Stary pod inwestycje wielofunkcyjne.

W dokumentach wprowadzono konieczność uzyskania pozwolenia i uzgodnienia z działającą w imieniu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków właściwą służbą ochrony zabytków robót ziemnych w obrębie stanowisk archeologicznych i na terenach występowania stanowisk archeologicznych.

Ponadto w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla terenów wielofunkcyjnych i budownictwa mieszkaniowego we wsiach Zbrachlin Nowy, Wójtówka, Zbrachlin Wieś i Michalin ustalono, że architektura nowych

budynków powinna nawiązywać do architektury budynków dla rezydencjalnej wiejsko-podmiejskiej strefy wpływów miast Ciechocinka, wsi Raciążek tak, aby projektować konstrukcje budynków z użyciem drewna, stosować charakterystyczne podcienia, zadane balkony, ozdobne drewniane naczółki dachów.

- **Strategia rozwoju gminy Waganiec na lata 2007-2014**

Strategia rozwoju gminy Waganiec wyznacza następujące zadania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego:

- wspieranie rozwoju funkcji turystycznych gminy m.in. poprzez współdziałanie z sąsiednimi gminami i miastami w zakresie poprawy atrakcyjności turystycznej gminy wykorzystując ich walory historyczne, klimatyczne, kulturowe itp.
- wspieranie działań kształtujących świadomość kulturową, historyczną, przyrodniczą mieszkańców, przy wykorzystaniu istniejących walorów środowiskowych;
- rozwój systemu kultury poprzez modernizację i rozbudowę gminnej biblioteki na bazie istniejących obiektów, które pełnić będą docelowo funkcję Gminnego Ośrodka Kultury i wspieranie rewaloryzacji obiektów zabytkowych.

5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Zarys historii gminy Waganiec

Gmina Waganiec leży na lewym brzegu Wisły w południowo-zachodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie aleksandrowskim. Od wschodu jej granicę wyznacza brzeg rzeki, od północy przylega do wydzielonego terenu miasta Nieszawa i gminy Raciążek, od zachodu sąsiaduje z gminą Koneck, od południa zaś z gminami Bądkowo i Lubanie. W roku 1991 obszar dzisiejszej gminy Waganiec został odłączony od Miasta Nieszawy, tworząc odrębną jednostkę samorządu terytorialnego.

Teren, który obecnie zajmuje gmina, w okresie średniowiecza zajęty był przez Zakon Krzyżacki. Po ukształtowanym w XIV i XV w. podziale Polski Nieszawa wraz z okręgiem przyłączona została do Ziemi Dobrzyńskiej w obręb powiatu lipnowskiego. II rozbiór Rzeczypospolitej z roku 1793 spowodował znalezienie się tych terenów w obszarze zaboru pruskiego. Wraz z nadejściem 1807 r. zostały one wcielone do Księstwa Warszawskiego, a po Kongresie Wiedeńskim w 1815 r. – do zaboru rosyjskiego. Powiat nieszawski utworzono w 1867 r. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. znalazł się on w granicach województwa warszawskiego, następnie pomorskiego, a po II wojnie światowej w obrębie województwa bydgoskiego, potem – wrocławskiego. Od 1998 r. pozostaje w granicach województwa kujawsko-pomorskiego. Siedziba powiatu została przeniesiona z Nieszawy do Aleksandrowa Kujawskiego w 1932 r. Teren ten wchodził w obszar historyczno-geograficznej krainy Kujaw, wydzielonej w pocz. XX w. jako Księstwo Kujawskie.

Walory geograficzne terenu, na którym znajduje się obecnie gmina Waganiec, sprzyjały osadnictwu już w czasach najdawniejszych. Rzeka Wisła wytyczała szlak wodny handlarzom zbożem i drewnem, żyzne gleby zaś warunkowały rozwój upraw. Przy szlakach handlowych i w miejscach odosobnionych sytuowane były grody obronne. W tych miejscach rozwijały się też późniejsze osady na włościach książęcych i kościelnych, a później szlacheckich.

Do najstarszych osad na terenie gminy należą wsie Przypust, Zbrachlin, Sierzchowo i Waganiec.

Na terenie Przypustu pierwotnie istniał gród. O wsi wzmiankowano po raz pierwszy w 1065 r. – Bolesław Śmiały składał z niej daniny klasztorowi w Mogilnie. Odnotowano, że w kolejnych wiekach istniała w Przypuście komora celna nad Wisłą. W 1274 r. księżna kujawska uzyskała dla osady przywilej lokacji miasta na prawie średzkim, niewykorzystany i utracony w związku z nową lokalizacją miasta Nieszawy. Przypust został nadany miastu Nieszawa w 1460 r.

Wieś Zbrachlin wzniesiono w 1136 r. wśród dóbr arcybiskupów gnieźnieńskich. Od 1325 r. należał do kapituły wrocławskiej.

Sierzchów był własnością rodu Sierzchowskich, a następnie Wyczechowskich. Po raz pierwszy wzmiankowano o tej wsi w roku 1419.

Pierwsze informacje na temat osady Waganiec (dawniej: Wagańcze) pochodzą z 1388 r., następne z XVI w. Waganiec należał do szlachty zagrodowej. W XVI w. liczył prawie 60 mieszkańców i znajdował się w posiadaniu Broniewskiego, Zakrzewskiej, Kościelskiego, Niszczewskiego i Waganieckiego. Na terenie gminy osiedlało się wielu kolonistów. W 1939r. w pobliżu dworca kolejowego w Wagańcu stoczona została bitwa wycofujących się żołnierzy polskich z hitlerowską Luftwaffe.

Już w XVI w. na omawianym terenie zaczęły powstawać wsie folwarczno-chłopskie, np.: Brudnowo. W układ przekształconych w tym okresie wsi szlacheckich włączane bywały często zespoły dworsko-folwarczne wzbogacone z czasem o ozdobne założenia ogrodowe otaczające dwór - siedzibę właścicieli dóbr.

W ciągu XVI i XVII w. w obrębie dzisiejszej gminy Waganiec chętnie osiedlali się bracia polscy – arianie, którzy utworzyli wieś Ariany. Liczną grupę stanowili również protestanci Niemcy, którzy założyli swoje kolonie w okolicach Zbrachlina i Brudnowa, posiadali własne świątynie i utrzymywali (jeszcze w okresie międzywojennym) niemieckie szkoły.

W XVII i XVIII w. pojawił się na tym terenie nowy rodzaj osadnictwa czynszowego w oparciu o napływających osadników, głównie holenderskich i pruskich, którzy zagospodarowali dla celów rolniczych tereny podmokłe i leśne, ale również osiedlani byli na terenie istniejących wsi, wyludnionych w okresie wojen lub epidemii.

W II połowie XIX w. po zniesieniu pańszczyzny, nastąpiły zmiany w strukturze gruntów folwarcznych. Powstawały wówczas zespoły rozproszonych kolonii o formie rządówek liniowych z pasmami pól i ukształtowanymi już formami siedliskowymi. Proces ten trwał także w okresie międzywojennym z tym, że kolonie miały już mniej jednolity charakter.

Na ożywienie gospodarcze terenu wpłynęło założenie w 1862 r. linii kolejowej Kutno-Toruń (tzw. kolej warszawsko-bydgoska) oraz w początku XX w. - linii kolejki wąskotorowej łączącej Waganiec z Dobrem. Nastąpiło zatem stopniowe odwrócenie od Wisły, która utraciła w tym czasie znaczenie głównego szlaku handlowego.

Po wojnie parcelacje gruntów i powstawanie rozproszonych na terenie dawnych majątków kolonii oraz zakładanie majątków państwowych spowodowały w dużej mierze niekorzystne zmiany w strukturze przestrzennej i charakterze zabudowy. Zniknęły z krajobrazu wsi licznie występujące tu niegdyś wiatraki, pojawiły się nowe formy zabudowy.

5.2.2 Zabytki nieruchomości gminy Waganiec

Dzieje obszaru gminy pozostawiły po sobie wiele różnych śladów w postaci obiektów kultury materialnej. Spośród obiektów na terenie gminy Waganiec do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków wpisano:

- kościół filialny rzymskokatolicki pw. św. Stanisława Biskupa i Marii Magdaleny z 1798 r.;

Jest to budynek drewniany o konstrukcji zrębowej, halowy z wyodrębnionym dwuprzęsłowym prezbiterium i kruchtą przylegającą do fasady na osi. Został przykryty dwuspadowym dachem z sygnaturką. Przeniesiono go na obecne miejsce z Nowogrodu. Należy do najważniejszych zabytków znajdujących się na terenie gminy Waganiec.

Zdjęcie 1. Kościół filialny w Przypuście.

- zespół kościoła parafialnego w Zbrachlinie z przełomu XIX i XX w., w którego skład wchodzi kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Wojciecha i cmentarz przykościelny o układzie regularnym z aleją lipową na osi bramy i licznymi starymi nagrobkami prezentującymi różne cechy stylowe.

Jego unikatowy charakter w skali zabytków gminy dopełnia szereg zachowanych obiektów: plebania, ogrodzenie z dwoma bramami, spichlerz, figura przedstawiająca Najświętszą Marię Pannę oraz kapliczka z figurą św. Krzysztofa.

- grodzisko w Przypuście;
- zespół dworsko-parkowy w Wagańcu z 2 poł XIX w., w którego skład wchodzi park dworski, obora, spichlerz i stodoła;

Folwark w XX w. był własnością E. Boye, a następnie B. Bacciarelli, obecnie zaś zalicza się do najważniejszych zabytków gminy.

Zdjęcie 2. Park dworski z folwarkiem w Wagańcu (dwór został rozebrany).

- zespół dworca kolejowego z układem zieleni w Wagańcu z 4 ćw. XIX w.; Budynek dworca jest murowany, otynkowany, o rozczłonkowanej architekturze historyzującej. Jego elewacje ozdobione zostały lizenami i ślepymi balustradami oraz elementami neoromańskimi: oknami biforialnymi na pierwszym piętrze oraz fryzem lombardzkim. W zespole dworca kolejowego, który można zaliczyć do najważniejszych zabytków gminy, znajdują się również budynki związane z transportem kolejowym, budynki pracowników kolei i budynki „sklepu kolonialnego”.

Zdjęcie 3. Dworzec kolejowy w Wagańcu.

- młyn elektryczny w Wagańcu z 1910 r.
Na obszarze gminy znajdują się także obiekty nie wpisane do rejestru zabytków, będące jednak wybitnym świadectwem historii tego terenu. Wśród nich warto wymienić:
- zespół dworsko-parkowy w Sierzchowie z XIX w., w skład którego wchodzi obecnie nie użytkowany dwór o klasycyzującej architekturze z wgłębny portykiem na osi, park dworski z ozdobnym starodrzewem, oficyny, budynki gospodarcze i kuźnia;

Materialnym dokumentem społeczności zasiedlających te ziemie w XIX w. i współtworzących miejscowy pejzaż kulturowy są pozostałości cmentarzy ewangelickich w Zbrachlinie i Brudnowie. Warto również wspomnieć o domu młynarza z ok. 1910 r. i kapliczce przydrożnej z figurą Najświętszej Maryi Panny z 1946 r., które znajdują się w Wagańcu, a także do zabudowie mieszkalnej w Zbrachlinie i zabudowie gospodarczej w Zbrachlinie Nowym, które pochodzą z początków XX w. i dopełniają świadectwa historii gminy Waganiec.

5.2.3 Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Waganiec w miejscowości Przypust znajduje się grodzisko wpisane do rejestru zabytków. Stanowi ono wzniesienie, na którym od 2 poł. XVIII w. stoi drewniany kościół p.w. śś. Stanisława Biskupa i Marii Magdaleny.

Wśród sześćdziesięciu rozpoznanych w gminie Waganiec stanowisk archeologicznych, większość z nich to ślady osadnicze i osady.

Najstarsze pochodzą z epoki neolitu. Wśród nich warto wymienić stanowisko (AZP 44-45/049) w Brudnowie prezentujące kulturę amfor kulistych oraz stanowisko (AZP 44-45/066) w Brudnowie i stanowisko (AZP 45-46/040) w Śliwkowie prezentujące kulturę pucharów lejkowatych.

Stanowiska archeologiczne chronologicznie przynależące do epoki brązu związane są z kulturą łużycką i znajdują się m.in. w Janowie (AZP 45-45/062), Michalinie (AZP 44-45/069), Niszczewach (AZP 45-45/070), Szpitalce (AZP 44-46/009), Śliwkowie (AZP 45-46/041) i Wójtówce (AZP 45-45/061).

Wyróżnić można kilka stanowisk pochodzących z epoki żelaza z okresu halsztackiego i rzymskiego. Są to m.in. zabytki archeologiczne w Konstantynowie (AZP 44-45/056) i (AZP 44-45/054), Sierzchowice (AZP 44-46/001) i Wójtówce (AZP 45-45/056).

Większość stanowisk archeologicznych gminy Waganiec pochodzi z epoki średniowiecza i nowożytnej.

Lp.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stan. na obsz. AZP	Nr stan. w miejscowości	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
1	BRUDNOWO	44-45	049	02	osadnictwo ślad, osadnictwo ślad	neolit, średniowiecze późne	amfor kulistych
2	BRUDNOWO	44-45	050	01	osada, osada	średniowiecze późne XV w., nowożytność	

Lp.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stan. na obsz. AZP	Nr stan. w miejscowości	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
3	BRUDNOWO	44-45	065 A1	03	osada, osadnictwa ślad, osadnictwa ślad	średniowiecze wczesne faza E, średniowiecze późne, nowożytność	
4	BRUDNOWO	44-45	066 A1	04	obozowisko, osadnictwa ślad	neolit, średniowiecze późne	pucharó w lejkowatych
5	JANOWO	45-45	063	01	osadnictwa ślad	neolit	
6	JÓZEFOWO	44-46	2	1	osadnictwa ślad, osada	średniowiecze wczesne, średniowiecze późne	
7	KOLONIA ŚWIĘTE	45-45	073	03	osadnictwa ślad, osadnictwa ślad	średniowiecze późne XV w., nowożytność XVIII w.	
8	KOLONIA ŚWIĘTE	45-45	071	01	osadniczy punkt	średniowiecze późne XV w.	
9	KOLONIA ŚWIĘTE	45-45	079	04	osada	nowożytność XVI-XVIII w.	
10	KOLONIA ŚWIĘTE	45-45	072	02	osada	nowożytność XVII w.	
11	WIKTORYN	44-45	46	1	osada	neolit	
12	KONSTANTY NOWO	44-45	056	03	osadnictwa ślad, osada, osadnictwa ślad	neolit, brązy epoka-halsztacki okres, średniowiecze	
13	KONSTANTY NOWO	44-45	051	51	osadnictwa ślad		
14	KONSTANTY NOWO	44-45	054	02	osadnictwa ślad	rzymski okres	
15	MICHALIN	44-46	033	04	osadnictwa ślad	średniowiecze późne	
16	MICHALIN	44-46	034	05	Osada	nowożytność	
17	MICHALIN	44-45	48	1	osadnictwa ślad	średniowiecze wczesne okres III	
18	MICHALIN	44-45	47	2	osadniczy punkt, osadniczy punkt	średniowiecze, nowożytność	
19	MICHALIN	44-45	069 A1	03	osadnictwa ślad, osada	kamienia epoka, brązy epoka	łużycka
20	MICHALIN	44-46	035	06	osadnictwa ślad	średniowiecze późne	

Lp.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stan. na obsz. AZP	Nr stan. w miejscowości	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
21	NISZCZEWY	45-46	035	07	Osada	średniowiecze późne- nowożytność XV-XVI w.	
22	NISZCZEWY	45-46	036	06a	Osada	średniowiecze późne- nowożytność XV-XVI w.	
23	NISZCZEWY	45-45	066	02	osadnictwa ślad, osada	średniowiecze, nowożytność XVIII w.	
24	NISZCZEWY	45-45	070	04	osada, osada	brązu epoka, średniowiecze	łużycka
25	NISZCZEWY	45-45	065	01	osada, osadnictwa ślad	średniowiecze późne XV w., nowożytność XVIII w.	
26	NISZCZEWY	45-45	069	06	Osada	średniowiecze późne, nowożytność	
27	NISZCZEWY	45-45	068	05	Osada	nowożytność XVI-XVII w.	
28	NISZCZEWY	45-45	067	03	osada ,osada,osada	średniowiecze wczesne okres III, średniowiecze późne XV w., nowożytność XVIII w.	
29	PRZYPUST	44-46	017	06	osadnictwa ślad	średniowiecze wczesne okres III	
30	PRZYPUST	44-46	012	01	grodzisko, osadniczy punkt	średniowiecze wczesne XI w., średniowiecze wczesne faza F	
31	PRZYPUST	44-46	015	04	osadnictwa ślad	średniowiecze wczesne faza F	
32	PRZYPUST	44-46	016	05	osadnictwa ślad	nowożytność XVI-XVIII w.	
33	PRZYPUST	44-46	014	03	osadnictwa ślad	średniowiecze wczesne faza F	
34	PRZYPUST	44-46	13	2	osadnictwa ślad	średniowiecze wczesne Faza E	
35	PRZYPUST-KOLONIA	44-46	011	01	osadnictwa ślad	średniowiecze późne – nowożytność XV-XVI w.	

Lp.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stan. na obsz. AZP	Nr stan. w miejscowości	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
36	SIERZCHOWO	44-46	001	01	osada, osadnictwa ślad, osadnictwa ślad	brązu epoka, rzymski okres, średniowiecze późne- nowożytność XV-XVI w.	łużycka, przeworska
37	SIUTKOWO	45-46	021	04	osadnictwa ślad, osada	średniowiecze wczesne schyłkowe, średniowieczne późne- nowożytność XV-XVII w.	
38	SIUTKOWO	45-46	022	05	Osada	nowożytność XVI- XVIII w.	
39	SIUTKOWO	45-46	018	01	osada, osada	średniowiecze późne- nowożytność XV-XVI w., nowożytność XVII w.	
40	SZPITALKA	44-46	009	01	osadniczy punkt osadnictwa ślad	brązu epoka, średniowiecze wczesna faza E	łużycka
41	SZPITALKA	44-46	010	02	osadnictwa ślad		
42	ŚLIWKOWO	45-46	039	03	osadnictwa ślad	kamienia epoka	
43	ŚLIWKOWO	45-46	038	02	osadnictwa ślad, osadnictwa ślad	neolit, brązu epoka okres I	pucharó w lejkowyc h
44	ŚLIWKOWO	45-46	041	05	obozowisko, osadnictwa ślad	brązu epoka okres I, brązu epoka	łużycka
45	ŚLIWKOWO	45-46	040	04	osadnictwa ślad, osadnictwa ślad	neolit, brązu epoka	pucharó w lejkowyc h, łużycka
46	ŚLIWKOWO	45-46	037	01	osadnictwa ślad, osada ,osada	kamienia epoka, średniowiecze późne, nowożytność	
47	ŚLIWKOWO	45-45	064	01	osadnictwa ślad	nowożytność XVI-XVIII w.	
48	WAGANIEC	44-46	004	01	Osada	nowożytność XVI-XVIII w.	
49	WAGANIEC	44-46	005	02	osadnictwa ślad	nowożytność XVIII w.	

Lp.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stan. na obsz. AZP	Nr stan. w miejscowości	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
50	WŁOSZYCA I	45-46	016	01	osadnictwa ślad	nowożytność XVI w.	
51	WÓLNE	44-46	006	01	Osadniczy punkt	średniowiecze późne XV w.	
52	WÓLNE	44-46	007	02	osadnictwa ślad	średniowiecze późne- nowożytność XV-XVI w.	
53	WÓJTÓWKA	45-46	008	01	osadniczy punkt	średniowiecze wczesne faza D	
54	ZBRACHLIN	44-46	003	01	osadnictwa ślad, osadnictwa ślad	nowożytność XVI w., nowożytność XVIII w.	
55	NOWY ZBRACHLIN	45-46	017	01	osadnictwa ślad	nowożytność XVII w.	
56	WIKTORYN	44-45	67 A1	02	śląd osadnictwa, obozowisko, ślad osadnictwa, osada, ślad osadnictwa	KCWR KPL KŁ	I OEB NOW
57	WIKTORYN		068 A1	3	śląd osadnictwa	KŁ	
58	WIKTORYN		70 A1	4	osada, śląd osadnictwa	KPL KŁ	69
59	ŚWIĘTE	45-45	78	5	śląd osadnictwa	średniowiecze XV w.	
60	TURZYNEK	44-45	55	2	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	neolit, okres rzymski średniowiecze XV-XVI w.	k. przeworska

Tabela 1. Gmina Waganiec – wykaz stanowisk archeologicznych.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1 Zabytki nieruchome w wojewódzkim rejestrze zabytków

Na terenie gminy Waganiec istnieje sześć obiektów wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków. W poniższej tabeli przedstawiono szczegółowe ich zestawienie.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków	Granica ochrony wg sentencji decyzji wpisu do rejestru – Lokalizacja
1	PRZYPUST	kościół filialny rzymskokatolicki drewniany pw. św. Stanisława Bpa i Marii Magdaleny	1798 r.	1955.05.20 - A/450	po murach obwodowych budynku kościoła; dz. nr 7
2	PRZYPUST	Grodzisko		1965.11.04 - C/ 49	granica dz. nr 7
3	WAGANIEC	zespół dworsko-parkowy	XIX w. k.	1996.05.21 - A/ 1334	
		park dworski	2 poł. XIX w.		granica dz. nr 269/12
		obora	XIX w. 2 poł.		
		spichlerz	XIX w. 2 poł.		granica dz. nr 269/13
		stodoła	XIX w. k.		
4	WAGANIEC	zespół dworca kolejowego	XIX w. k.		
		dworzec kolejowy z otaczającym układem zieleni, ul. Kolejowa 7	XIX w. 4 ćw.	1998.12.30 - A/ 640	granica dz. nr 201/30, 201/15, 201/18, 201/6, 201/14, 201/4, 4/4, 201/21 - 201/29, 201/19, 2011/3
5	WAGANIEC	młyn elektryczny	1910 ok.	1998.03.20 - A/1242	po murach obwodowych budynku młyna; dz. nr 6
6	ZBRACHLIN	zespół kościoła parafialnego	XIX / XX w.		
		kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. św. Wojciecha	1889r.	1995.01.20 - A/ 476	część dz. nr 58/1 w granicach murowanego ogrodzenia
		Cmentarz przykościelny	k. XIX w.		

Tabela 2. Gmina Waganiec – wojewódzki rejestr zabytków

5.3.2 Pozostałe zabytki nieruchomości w wojewódzkiej ewidencji zabytków

W ewidencji prowadzonej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znajdują się dwadzieścia dwa obiekty, z czego około połowa wchodzi w skład wymienionych w rejestrze zabytków zespołów dworsko-parkowego i dworca kolejowego we wsi Waganiec. Są to:

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania
1.	TEREN GMINY	linia kolejki wąskotorowej (nieczynna)	XX w. pocz.
3.	BRUDNOWO	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.
3.1	SIERZCHOWO	zespół dworsko-parkowy:	XIX W.
3.2		dwór, obecnie nie użytkowany	1850 ok.
3.3		park dworski	2 poł. XIX w.
3.4		oficyna północna, d. rządówka, ob. dom	1850 ok.
3.5		oficyna południowa i d. kuchnia, ob. dom	1850 ok.
3.6		kuźnia, obecnie nie użytkowana	1900 ok.
		budynek gospodarczy	XIX w. k.
4.	WAGANIEC	historyczny układ ruralistyczny wsi w granicach administracyjnych	
5.	WAGANIEC	Zespół dworsko-parkowy: brama wjazdowa zachodnia do parku	XIX w. k.
6.	WAGANIEC	Zespół dworsko-parkowy: brama wjazdowa południowa do parku	XIX w. k.
7.	WAGANIEC	zespół folwarczny:	XIX w. k.
7.1		budynek inwentarski	K. XIX w.
7.2		ogrodzenie folwarku	XIX/XX w.
7.3		dom pracowników folwarku – ośmiorak, ul. Widok 46	1927
7.4		dom pracowników folwarku, ul. Widok 48	XIX/XX w.
7.5		dom pracowników folwarku, ul. Widok 50	XIX/XX w.
7.6		dom pracowników folwarku, ul. Widok 51	XIX/XX w.
8.		WAGANIEC	zespół dworca kolejowego:
8.1	budynek gospodarczy przy dworcu, ul. Kolejowa		pocz. XX w.
8.2	dom pracowników kolei I, ul. Kolejowa 11		k. XIX w.
8.3	budynek gospodarczy przy domu pracowników kolei, ul. Kolejowa 11		XX w. pocz.
8.4	dom pracowników kolei II, ul. Kolejowa 13		k. XIX w.
8.5	budynek gospodarczy przy domu pracowników kolei, ul. Kolejowa 13		k. XIX w.
8.6	dom pracowników kolei III		XX w. pocz.
8.7	dom pracowników kolei IV, ul. Kolejowa 3		1896 r.
8.8	budynek gospodarczy przy domu pracowników kolei, ul. Kolejowa 3		k. XIX w.
8.9	piwnica ziemna przy domu pracowników kolei, ul. Kolejowa 3		1897 r.
8.10	dom pracowników pracowni kabli, ul. Kolejowa 9		1896 r.
8.11	budynek gospodarczy przy domu pracowników pracowni kabli, ul. Kolejowa 9		k. XIX w.
9.	WAGANIEC	zespół młyna - dom młynarza	1910 r. ok.
10.	WAGANIEC	kapliczka przydrożna z figurą NMP	1946 r.
11.	WŁOSZYCA	figura przydrożna NMP	1911 r.
12.	ZBARACHLIN	zespół kościoła parafialnego:	XIX/XX w.
12.1		ogrodzenie z bramą kościoła parafialnego	XX w. pocz.
12.2		plebania	1920 ok.
12.3		brama przy budynku plebanii	pocz. XX w.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania
12.4		spichlerz przy budynku plebanii	XX w. pocz.
12.5		figura NMP przy budynku plebanii	XIX/ XX w.
12.6		kapliczka z figurą św. Krzysztofa (przy kościele od strony pn.)	XIX/XX w.
13.	ZBRACHLIN	dom nr 2	pocz. XX w.
14.	ZBRACHLIN	dom nr 12	pocz. XX w.
15.	ZBRACHLIN	dom nr 24	pocz. XX w.
16.	ZBRACHLIN	brama wjazdowa przy domu nr 24	pocz. XX w.
17.	NOWY ZBRACHLIN	cmentarz parafialny rzymskokatolicki	XIX w. k.
18.	NOWY ZBRACHLIN	ogrodzenie cmentarza parafialnego	pocz. XX w.
19.	STARY ZBRACHLIN	cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.
20.	NOWY ZBRACHLIN	dom z zagrody , ul. Kujawska 20-20A	pocz. XX w.
21.	NOWY ZBRACHLIN	budynek gospodarczy z zagrody, ul. Kujawska 20-20E	pocz. XX w.

Tabela 3. Gmina Waganiec – wojewódzka ewidencja zabytków

5.4 Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

5.4.1 Gminna Ewidencja Zabytków gminy Waganiec

Gmina Waganiec przed 2012 r. nie prowadziła Gminnej Ewidencji Zabytków. Jednak nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

z dnia z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., znacznie wzmocniła rolę gminnej ewidencji zabytków, czyniąc z niej źródło prawa miejscowego. Do art. 19 dodano ust.1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchomości, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Po wejściu w życie nowelizacji gmina Waganiec przystąpiła do prac związanych z powołaniem do życia Gminnej Ewidencji Zabytków. Weryfikacja zabytków nieruchomości w terenie była utrudniona z racji dużej ilości inwestycji drogowych na terenie gminy oraz zmian adresowych i administracyjnych powstałych od czasu sporządzania wyjściowej dokumentacji w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków. Stąd też niezwykle istotną rolę w pracach nad opracowaniem Gminnej Ewidencji Zabytków odegrała społeczność lokalna.

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568) oraz Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r., w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. nr 113, poz. 661), jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

GEZ		KARTA ADRESOWA ZABYTKU NIERUCHOMEGO		3. Miejscowość	
1. Nazwa		2. Czas powstania		Waganiec	
Dom młynarza		ok. 1910 r.			
8. Fotografia z opisem wskazującym orientację albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym					
				4. Adres	
				Waganiec	
<p>Mapa: skala 1:5000, układ współrzędnych 1965, orientacja północna</p>				5. Przynależność administracyjna	
				Województwo	
				kujawsko – pomorskie	
				Powiat	
				aleksandrowski	
				Gmina	
				Waganiec	
6. Forma ochrony					
7. Opracowanie karty					
Autor: A. Grzywnowicz					
Data: 2014-01-28					

Rysunek 1. Gmina Waganiec – przykładowa karta adresowa obiektu

Ważną częścią gminnej ewidencji zabytków jest karta adresowa obiektu, która zawiera w szczególności dane umożliwiające określenie zabytku oraz jego miejsce położenia. Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, która z kolei jest częścią krajowej ewidencji zabytków prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Zweryfikowany zasób zabytków nieruchomych Gminy Waganiec przedstawia poniższa Tabela.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków	Uwagi
1	Teren gminy	linia kolejki wąskotorowej	XX w. pocz.		w większości rozebrana
2	Brudnowo	cmentarz ewangelicki	pocz. XX w.		-
3	Przypust	kościół filialny rzymskokatolicki drewniany pw. św. św. Stanisława Bpa i Marii Magdaleny	1798 r.	1955. 05. 20 –A/450	-
5	Sierzchowo	zespół dworsko – parkowy:	XIX w.		-

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków	Uwagi
5.1	Sierzchowo	dwór, ob. nie użytkowany	1850 ok.		-
5.2	Sierzchowo	park dworski	2 poł. XIX w.		-
5.3	Sierzchowo	oficyna północna, d. rządówka, ob. dom	1850 ok.		-
5.4	Sierzchowo	oficyna południowa i d. kuchnia, ob. dom	1850 ok.		-
5.5	Sierzchowo	kuźnia, obecnie nie użytkowana	1900 ok.		-
5.6	Sierzchowo	budynek gospodarczy	XIX w. k.		-
6	Waganiec	historyczny układ ruralistyczny			-
7	Waganiec	zespół dworsko – parkowy:	XIX w. k.		-
7.1	Waganiec	park dworski	2 poł. XIX w.	1996. 05. 21 – A/1334	-
7.2	Waganiec	obora	XIX w. 2 poł.		-
7.3	Waganiec	spichlerz	XIX w. 2 poł.		-
7.4	Waganiec	stodoła	XIX w. k.		-
7.5	Waganiec	brama wjazdowa zachodnia do parku	k. XIX w.		-
7.6	Waganiec	brama wjazdowa południowa do parku			-
7.8	Waganiec	ogrodzenie folwarku	XIX/XX w.		częściowo rozebrane
7.9	Waganiec	dom pracowników folwarku – ośmiorak, ul. Widok 46	1927		-
7.10	Waganiec	dom pracowników folwarku, ul. Widok 48	XIX/XX w.		-
7.11	Waganiec	dom pracowników folwarku, ul. Widok 50	XIX/XX w.		-
7.12	Waganiec	dom pracowników folwarku ul. Widok 51	XIX / XX w.		
7.13	Waganiec	Budynek inwentarski w zespole folwarcznym	XIX / XX w.		
8	Waganiec	zespół dworca kolejowego :	XIX w. k.		-
8.1	Waganiec	dworzec kolejowy z otaczającym układem zieleni, Kolejowa 7	XIX w. 4 ćw.	1998. 12. 30 – A/640	-
8.2	Waganiec	budynek gospodarczy – magazyn sprzętu przy dworcu, Kolejowa	pocz. XX w.		-
8.3	Waganiec	dom pracowników kolei I, Kolejowa 11	XIX w. k.		-

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków	Uwagi
8.4	Waganiec	budynek gospodarczy przy domu pracowników kolei, ul. Kolejowa 11	k. XIX w.		-
8.5	Waganiec	dom pracowników kolei II, Kolejowa 13	XIX w. k.		-
8.6	Waganiec	budynek gospodarczy przy domu pracowników kolei, ul. Kolejowa 13	k. XIX w.		-
8.7	Waganiec	dom pracowników kolei III	XX w. pocz.		
8.8	Waganiec	dom pracowników kolei IV, ul. Kolejowa 3	1896		-
8.9	Waganiec	budynek gospodarczy przy domu pracowników kolei, ul. Kolejowa 3	k. XIX w.		-
8.10	Waganiec	piwnica ziemna przy domu pracowników kolei, ul. Kolejowa 3	1897		-
8.11	Waganiec	dom pracowników pracowni kabli, Kolejowa 9	1896		-
8.12	Waganiec	budynek gospodarczy przy domu pracowników pracowni kabli, ul. Kolejowa 9	k. XIX w.		-
9	Waganiec	dworzec kolejki wąskotorowej	pocz. XX w.		
10	Waganiec	zespół młyna :	pocz. XX w.		-
10.1	Waganiec	młyn elektryczny	1910 ok.	1998. 03. 20 – A/1242	-
10.2	Waganiec	dom młynarza	1910 ok.		-
11	Waganiec	kapliczka przydrożna z figurą NMP	1946		-
12	Włoszyca	figura przydrożna NMP	1911		-
13	Zbrachlin	zespół kościoła parafialnego :	XIX/XX w.		-
13.1	Zbrachlin	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Św. Wojciecha	1889	1995. 01. 20 – A/476	-
13.2	Zbrachlin	cmentarz przykościelny	k. XIX w.		
13.3	Zbrachlin	ogrodzenie z bramą kościoła parafialnego	XX w. pocz.		-
13.4	Zbrachlin	plebania	1920 ok.		-
13.5	Zbrachlin	brama przy budynku plebanii	pocz. XX w.		-

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków	Uwagi
13.6	Zbrachlin	spichlerz przy budynku plebanii	XX w. pocz.		-
13.7	Zbrachlin	figura NMP przy budynku plebanii	XIX/XX w.		-
13.8	Zbrachlin	kapliczka z figurą Św. Krzysztofa	XIX/XX w.		-
14	Zbrachlin	dom nr 2	pocz. XX w.		-
15	Zbrachlin	dom nr 12	pocz. XX w.		-
16	Zbrachlin	dom nr 24	pocz. XX w.		-
17	Zbrachlin	brama wjazdowa przy domu nr 24	pocz. XX w.		-
18	Zbrachlin Nowy	cmentarz parafialny rzymskokatolicki	XIX w. k.		-
19	Zbrachlin Nowy	ogrodzenie cmentarza parafialnego	pocz. XX w.		-
20	Zbrachlin Nowy	cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX w.		miejsowość Stary Zbrachlin; cmentarz znajduje się sąsiedztwie wytwórni mas bitumicznych
21	Zbrachlin Nowy	dom z zagrody, ul. Kujawska 20 – 20 A	pocz. XX w.		-

Tabela 4. Gmina Waganiec – zabytki nieruchomości w gminnej ewidencji zabytków.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ (ANALIZA SWOT)

Analizując stan krajobrazu kulturowego gminy Waganiec rozpoznano następujące czynniki determinujące jego dalszy rozwój:

Silne strony

- występowanie obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, w szczególności drewnianego kościoła filialnego pw. św. Stanisława Biskupa i Marii Magdaleny w Przypuście;
- występowanie XIX-wiecznych założeń sakralnych i rezydencjonalnych, mogących służyć za mocną stronę budowania tożsamości lokalnej;
- duży potencjał w kwestii promocji dziedzictwa kulturowego regionu i edukacji mieszkańców;
- zagospodarowanie zabytków sakralnych zgodnie z ich funkcją i pierwotnym przeznaczeniem.

Słabe strony

- Wymagający poprawy stan większości zabytkowych obiektów, np. zespołu dworca kolejowego w Wagańcu lub cmentarzy ewangelickich na terenie gminy, które stają się nieczytelne;
- niepewny los założeń dworsko-parkowych w Wagańcu i Sierzchowie, które pozostają niezagospodarowane i powoli popadają w ruinę;
- niedostateczna wiedza społeczności lokalnej na temat ich dziedzictwa kulturowego i historii regionu związanej z zabytkami na terenie gminy.

Szanse

- Możliwość rewaloryzacji zabytków z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych;
- odtworzenie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego wśród społeczności lokalnej i wykorzystanie jej jako elementu budowania więzi z regionem, tożsamości i promocji gminy;

- zagospodarowanie nieużytkowanych zabytków pod obiekty użyteczności publicznej lub związane z turystyką i kulturą, ewentualnie wykorzystanie ich w celu organizacji lokalnych imprez plenerowych.

Zagrożenia

- Postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego;
- trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami;
- niszczenie lub wręcz utrata części zabytków, wiedzy na ich temat oraz potencjału z nich płynącego.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1 Priorytety

W toku analizy określono trzy priorytety realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Waganiec. Są to:

- **Priorytet I:** Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.
- **Priorytet II:** Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej.
- **Priorytet III:** Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

7.2 Kierunki działań i zadania

W ramach wymienionych priorytetów wytyczono kierunki działań i na tej podstawie wyodrębniono poszczególne zadania.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy			
Kierunki działań	Zadania	Wykonawca	Źródła finansowania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	- Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów); - podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków.	Gmina Waganiec, jednostki gminne,	Budżet gminy, Dotacje unijne, Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Dotacje Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej			
Kierunki działań	Zadania	Wykonawca	Źródła finansowania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego	- Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.	Gmina Waganiec	Budżet gminy
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	- Podejmowanie prób wyeksponowania turystycznego zabytków położonych na terenie gminy.	Gmina Waganiec, jednostki gminne.	Budżet gminy, Dotacje unijne, Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Dotacje Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Priorytet III: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego			
Kierunki działań	Zadania	Wykonawca	Źródła finansowania
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	- Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych).	Gmina Waganiec, jednostki gminne.	Budżet gminy

Priorytet III: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego			
Kierunki działań	Zadania	Wykonawca	Źródła finansowania
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> - Udostępnienie informacji o zabytkach gminy w Internecie; - utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego opartego o stronę internetową. 	Gmina Waganiec, jednostki gminne.	Budżet gminy, Dotacje unijne, Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Dotacje Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> - Organizowanie imprez plenerowych promujących zabytki położone na terenie gminy - adaptacja zabytków pod obiekty użyteczności publicznej lub związane z turystyką i kulturą; - rozwijanie działalności wystawienniczej powiązanej z zabytkami gminy Waganiec i ich historią; - organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych; - wydawanie i wspieranie publikacji (w tym opracowań historycznych, folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego 	Gmina Waganiec, jednostki gminne.	Budżet gminy, Dotacje unijne, Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Dotacje Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY WAGANIEC

Zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami gminy Waganiec będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- instrumentów finansowych obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych, udzielanie dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- instrumentów koordynacji obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa kujawsko-pomorskiego;
- instrumentów społecznych obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- instrumentów kontrolnych obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Waganiec, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane m.in. z następujących źródeł:

- Z budżetu gminy Waganiec - finansowanie dotyczy obiektów będących własnością gminy lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, jak również w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art.77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy.
- Z dotacji unijnych w ramach:
  - Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego;
  - Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko;
  - Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.